

Nikola Ivanović

POVIJEST SPLITSKIH TOPLICA

(Prvi dio ovoga rada je objavljen u ovoj publikaciji br. 11—12)

Premda Splitske toplice u prvoj polovini prošloga stoljeća nisu bile na visini drugih u to doba, ipak su imale istaknutog liječnika. Prema nekim indicijama prvi kupališni liječnik bio je *dr Juraž Matija Šporer* rođen u Karlovcu 24. veljače 1795, a umro u Rijeci 1. kolovoza 1884. Gimnaziju je učio u Zagrebu a medicinu u Beču. U liječničkim krugovima uživao je glas jednog od vrhunskih stručnjaka. Službovao je u Splitu od godine 1824. do 1828, u bolnici kao gradski fizik, pa direktor Lazareta¹⁾ i u Toplicama.

U svojoj biografiji objavljenoj u »Pozoru«, (u zadnjim mjesecima 1862. i prvim 1863) uopće ne spominje svoj boravak u Splitu. Međutim, u uvodu knjige »Versuch ein systematischen Darstellung etc.« kaže sam da je bio u Splitu poslije godine 1823. (ib. str. 18; »durch den Aufenthalt von 7 Jahr als Lazaret — Direktor in Spalato«).²⁾ Na žalost do ove knjige nismo mogli doći. Prema Franu Ilišiću službovao je u Bakru, Rijeci i u Splitu 7 godina.

Baš u to doba proradile su Splitske toplice pa nas to, uz još neke pokazatelje navodi da nije bio samo direktor Lazareta i fizik u bolnici nego da je još radio i u Toplicama. Poznato je da je kao medicinar pokazivao zanimanje za mineralne izvore,³⁾ iz čega se može opravdano zaključiti da taj interes nije izgubio ni u Splitu, pa je prirodno da je aktivno djelovao kao liječnik u radu Splitskih toplica, pogotovo što su u ono doba liječnici bili slabo plaćeni pa su bili prisiljeni obavljati više službi.⁴⁾

Osim liječništvom Šporer se bavio i književnošću, pa ga ubrajaju u preteče iliraca.⁵⁾

Nikola Selebam je umro oko 1830. u Šibeniku. Vlasnikom Toplica nasljednim pravom oko god. 1831. postala je njegova kći Marija, koja je rođena u Splitu 2. V 1789.⁶⁾ Udala se u 20. godini za Domenika Cattanija, koji se rodio u Imoliju kod grada Brescie u sjevernoj Italiji. On je svršio studij filozofije i prava te je obavljao razne dužnosti u općini Split.⁷⁾ Iz ovoga braka potječe Nikola Cattani. Marija se posvetila znanstvenom radu.⁸⁾ Upravom Toplica ona se nije bavila nego je to prepustila svome

jedincu, unuku Selebana, Nikoli. Nikola Cattani rođen je 1812. u Malom Lošinju, gdje su mu roditelji imali posjed. Gimnaziju je završio u Splitu⁹⁾ a medicinu po ondašnjem običaju vrlo vjerojatno u Padovi. Nakon završenih studija vraća se u Split i posvećuje Toplicama i kao upravitelj i kao liječnik.

Kao upravitelj je nešto poslije 1836. podigao novo kupalište koje je za ono doba još uvijek bilo primitivno¹⁰⁾ te zbog toga slabo posjećeno. To nam potvrđuje i Franc Petter koji doslovno kaže: »U Splitu postoji izvor sumporne vode koja uvire u more. U samoj luci se osjeća jak zadah sumpora« . . . »Stanovnici su iskoristili tu vodu za jedno kupalište koje međutim nema mnogo posjetilaca.«¹¹⁾ Na ovako slabu posjetu utjecao je i mali broj

Marija de Cattani

stanovnika Splita u to doba (god. 1811. samo 8.268 stanovnika)¹²⁾ te posvećena izoliranost od zaleđa.

Godine 1860. Nikola Cattani proširuje kupalište od šest kupelji na deset, te se poslije toga kupalište nije popravljalo sve do 1903.¹³⁾

Kako je kupalište izgledalo do konca ovoga stoljeća najbolje nam ilustrira opis iz godine 1901. koji je ostavio Kamilo Tončić: »Sumporno kupalište bilo je smješteno u dvije male kućice u Splitskoj ulici, u dužini od 17 i širini 10 m, i to od tih kućica bila je za kupanje samo polovica širine jer

je prednji dio bio upotrebljavan za dućane. Sumporna voda bi ulazila sa ulice u dvorište jednim kanalom u širini od 1 m i 50 cm i dužini od oko 1,90 m. Uspoređo sa kanalom sumporne vode išao je i kanal gradske kanalizacije u širini od 0,68 m, a u dubini od 1,60 m. Na uglu bivše kućice sumporna voda bi ušla iz kanala u gradski kanal. Na istom uglu bio je sagrađen kotao u kojem bi putem sisaljke bila crpljena sumporna voda, a zatim ulazila u kotao gdje bi se zagrijala za upotrebu kupelji koje su bile u šest sobica nanizane u prednjem dijelu kućice. Sobice su bile opskrbljene kupanicama od starih solinskih sarkofaga. Za ulaženje u kupelj trebale su male drvene ljestve. Kada bi se koji bolesnik prijavio da treba sumporno kupatilo, onda bi se na brzu ruku grijala voda u kotlu dovoljna samo za jedno kupanje.«¹⁴⁾

Ovom opisu Kamila Tončića svakako treba vjerovati jer su mu prilike, kao kasnijem upravitelju Toplica, bile vrlo dobro poznate. Bolesnici nisu mogli stanovati u zgradi i liječiti se. To im je otežavalo ozdravljenje jer su iz tople kupelji morali vani. Zbog toga je kupalište radilo u toplom dijelu godine od 1. svibnja do 1. studenoga.

Cattani piše¹⁵⁾ da su bolesnici dolazili samoinicijativno na liječenje jer ih njihovi liječnici nisu upućivali u Split zato što kupalište nije bilo uređeno kako su već u to doba zahtijevale zdravstvene prilike. Mišljenja smo da su ih privlačili vrijedni liječnici kupališta, u početku J. M. Šporer a kasnije N. Cattani. Dok je prvi, kako smo vidjeli, bio kratko vrijeme u Splitu, dotle je drugi bio preko pola stoljeća (1836—1891).

Cattani se i kao liječnik posvetio kupalištu, te je bio jedan od naših prvih balneologa koji je proučavao vodu splitskih toplica i njezino ljekovito djelovanje. O tome je napisao raspravu već god. 1836.¹⁶⁾ koja mu je poslužila kao doktorska disertacija. Na kraju navodi da liječi bolesti kože, limfnih žlijezda, pluća, živaca, potrbušnice, pleure, dišne organe, probavne bolesti, bolesti reproduccionog sustava, reumu, bolesti mišića, tetiva, zglobova, kostiju, pokosnice, vena, trbušnih organa: želuca, jetre, slezene, bubrega, mjehura, zatim tumore, trovanje živom, živce, humoralne bolesti, te muške i ženske spolne bolesti.

Poslije ovoga navodi za koje bolesti je ova voda štetna (kontraindicirana): za recentni sifilis, srčane bolesti, bolesne arterije, za bolesti organa središnje cirkulacije, disanja i osobe s temperaturom.

Uza sve navedeno više je puta izjavio za splitsku mineralnu vodu: »Ovom vodom izliječene su bolesti koje nisu mogle biti izliječene ni jednom drugom vodom, nijednim drugim sredstvom«. Ova tvrdnja o ljekovitosti vode je davana u reklamne svrhe.¹⁷⁾

Interesantno je navesti da je 10 godina poslije Cattanijeve smrti »Pučki list« obnovio sjećanja na njega u kojima navodi: »Veleučeni pokloni liečnik dr Nikola Katani koji je veoma dobro bio poznat u cijeloj splitskoj okolici kao pučki liečnik i prijatelj ostavio nam je i pismeno svoje mišljenje o njegovoj sumpornoj vodi kojom je on vladao i u kojoj je liečio bolesti za dugi niz od 50 godina. Nitko tko je poznavao dobrog i plemenitog dr Katanija nemože ni pomisliti da je on ovo ostavio upisano u svoju korist jer je kupalište bilo njegovo. On je jedino opisao ljekovitost svoje vode da

koristi bolesnicima, a ne za šta drugo, jer kako smo prije rekli nije bio čovjek da gleda svoj interes«. ¹⁸⁾

Za vrijeme Cattanijeve uprave god. 1867. u svrhu utvrđenja ljekovitosti mineralne vode dao ju je kemijski ispitati bečkom sveučilišnom profesoru Augustu Virthaleru. Analiza je pokazala veliku njezinu vrijednost, a među ostalim elementima u to doba je sadržavala jod i litij. Poslije ovoga voda se počela prodavati u bocama. Metodu liječenja pićem uvodi Cattani vjerojatno god. 1868. kada je o tome donio vijest i »Narodni list«. ¹⁹⁾

Kečkemet je našao da je Cattani radio u staroj splitskoj bolnici kao fizik od godine 1837—1847. te da je tada prvi uveo anesteziju eterom. ²⁰⁾ Iako je bio liječnik, po profesiji Cattani je radio i kao profesor na gimnaziji u Splitu od god. 1848-50. do 1860-61. Predavao je fiziku, povijest, zemljopis i prirodne znanosti. ²¹⁾

Premda je bio sin Talijana, priključio se hrvatskom pokretu, i postao pristaša Narodne stranke. Dana 23. rujna god. 1882. izabran je vijećnikom u prvoj općinskoj upravi kada je ona prešla u hrvatske ruke. ²²⁾ Kao čovjek bio je veoma obljubljen. Prigodom njegove smrti 5. prosinca 1892. »Pučki list« je objavio mali nekrolog u kojem je donio: »Bio je valjan liečnik poznat dobro našem puku po dobroti svoga srca«. Osim Selebama Nikola Cattani je bio jedini muški vlasnik Toplica. Imao je sedam kćeri. Vlasnice su poslije njegove smrti postale kćeri Ida i Guelmina, dok su ostale dobile u nasljedstvo druge posjede. ²³⁾ Ida se udala (1904) za službenika Ljubomira Dobrotu rodom iz Širitovaca kod Šibenika. Ona je s Dobrotom kratko živjela te se udala za Milu Starčevića, koji je također naskoro umro. Guelmina se udala 4. lipnja 1892. za umirovljenog majora Stjepana Nagya, rođenog 27. veljače 1848. u Vrbnici u kotaru Bjelovaru. Nagy se posvetio upravi kupališta sve do smrti 2. veljače 1920, dok su se vlasnice po ondašnjem običaju bavile kućnim poslovima.

Čim je umro N. Cattani, S. Nagy je uzeo upravu kupališta te je tada vjerojatno počeo razmišljati o tome da izgradi novu kupališnu zgradu. Kako je Split 1900. porastao na 18.450 žitelja, ²⁴⁾ potreba za liječenjem u Toplicama sve je više rasla. Tako 18. rujna 1902. »Pučki list« donosi da je u kupalištu bilo 500 bolesnika, ²⁵⁾ te navodi da će do koji dan biti zatvoreno da bi se, dogodine uredilo. Izgradnja je brzo napredovala. Tako o tome piše »Narodni list« u Zadru 7. siječnja 1903: »Ovih dana gospodin major Nagy učinio je gradu Splitu upravo krasan božićni dar od nepregledne vrijednosti, započeo je gradnju kupališta, toliko potrebita za domaće i strane bolesnike. Pošto se je osobito u ovo zadnje vrijeme usljed svestranog proučavanja dokazalo da je ova sumporna voda zapravo čudotvorna za razne skoro neizlječive bolesti osjećala se je danomice to veća potreba ove moderne zgrade i to s razloga, što je k nama dolazilo na stotine bolesnika, od kojih velika većina bila je prisiljena povratiti se kući, jer su sve kabine bile zapremljene i jer ne bijaše stana u kupalištu. Doskočeno je toj nuždi, jer će odsele bolesnici naći u novoj zgradi ukusnih kabina, a uz iste i moderno uređenih soba za stanovanje sa zdravom hranom«.

U zemljištu gdje se gradilo nalazio se u sredini mali bunar čiste i zdrave vode. Kod gradnje pojavila se isto tako čista voda u temeljima gdje su sada zalihe blata.

I za novu zgradu je sumporna voda dolazila s područja Ribarnice gdje su bili vidljivi mnogi izvori prije nego što se izgradila Ribarnica god. 1888. Ova mineralna voda kaptirana je na jugozapadnom uglu Ribarnice te sprovedena u kupalište. Sve je radove planirao i nadzirao Kamilo Tončić, pa su zgradu dovršili već u travnju 1903. prema vlastitom projektu.^{25a)}

Ovo monumentalno kupalište u ondašnjem stilu bečke secesije krasi figure koje prikazuju bolesnike, a na vrhu se nalazi orao, koji je vjerojatno simbolizirao čovjeka koji će se visoko vinuti kad ozdravi. Građevina je duga 20 a široka 13 m. Do prvog kata je izgrađena od bračkog kamena, a ostalo od opeka. Na zgradi je postavljen natpis »Sumporno kupalište« na hrvatskom, talijanskom i njemačkom jeziku. Bolesnici su sada mogli stanovati u kupalištu te im nije bilo potrebno izlaziti poslije kupanja vani i na taj način izlagati se prehladama i ponovnim oboljenjima. Nakon izgradnje nove zgrade kupalište je radilo cijelu godinu.

Izgradnju i otvorenje kupališta pozdravio je tadanji splitski »Pučki list« 26. ožujka 1903: »Tako možemo pouzdano očekivati, da će početkom ove sezone 15. svibnja moći bolesnici u novu zgradu i kupališne prostorije udešene prema svim modernim zahtjevima«.

O novoj zgradi i ljekovitosti mineralne vode zdravstveni inspektor dr Jakob Gjivanović²⁶⁾ u izvještaju piše:

Izgradivši kupalište Nagy je poduzeću kojim je upravljao dao svoje ime »Kupalište Nagy-Dobrota«, a kad je umro Dobrota, »Nagy i drug«, »Nagi i co« i sl. Svi se ovi nazivi javljaju u oglasima i prospektima. Nagy je čak i na naljepnicama boca utisnuo svoju fotografiju. U oglasima je on i vlasnik kupališta. Izuzetak je što je u almanahu »Marjan« za 1907. navedeno da su vlasnice sestre Guelmina i Ida. Iz ovoga slijedi da je Nagy bio vlasnik tvrtke, a koristio se vlasništvom svoje supruge i njezine sestre.

Liječnici za doba Nagya. Koliko smo mogli utvrditi za vrijeme Nagya su djelovala dva liječnika: dr Juraj Buić i dr Selem. Radili su u Toplicama početkom ovog stoljeća. Dr Buić još je za vrijeme prvog svjetskog rata bio i liječnikom u staroj splitskoj bolnici i imao i svoju ambulantu. (Ime dra Selema nije nam poznato. Po pričanju starijih bolesnika zvao se Petar.)

Odlikovanja. Splitske toplice dobile su na svjetskim izložbama i značajna odlikovanja, i to: 1903. u Beču i Rimu počasnu diplomu, veliku zlatnu medalju i počasni križ, a godine 1903—1904. u Londonu diplomu i srebrenu medalju. Ista odlikovanja dobili su i u St. Louisu u Americi, a god. 1908. počasni križ i diplomu.²⁷⁾

Prvu pohvalu Splitskim toplicama iskazala je 1896. kraljica Elizabeta na prolazu kroz Split rekavši: »Ja sam o ovom kupalištu čula mnogo lijepa i dobra«. ²⁸⁾ Vjerojatno je tom zgodom i jedan od mineralnih izvora dobio ime »Elisabetquille«.

Kad je izgrađena nova zgrada, kupalište je izdalo letak koji je potpisao dr Selem, u kojemu moli da liječnici i pacijenti iznesu svoja opažanja u pogledu rezultata liječenja da bi ih mogao »obnaroditi«, objaviti. I liječnici i pacijenti su se odazvali, pa je u »Pučkom listu« u Splitu zapisano god. 1903, 1904. i kasnije oko 50 pohvala. Iste pohvale je Nagy objavio na njemačkom u posebnoj brošuri.²⁹⁾

Ovako uređeno kupalište, uz navedenu propagandu i odlikovanja, privuklo je nešto veći broj gostiju, bolesnika, što se uočava iz statističkih podataka u izvještaju dra Jakoba Gjivanovića:

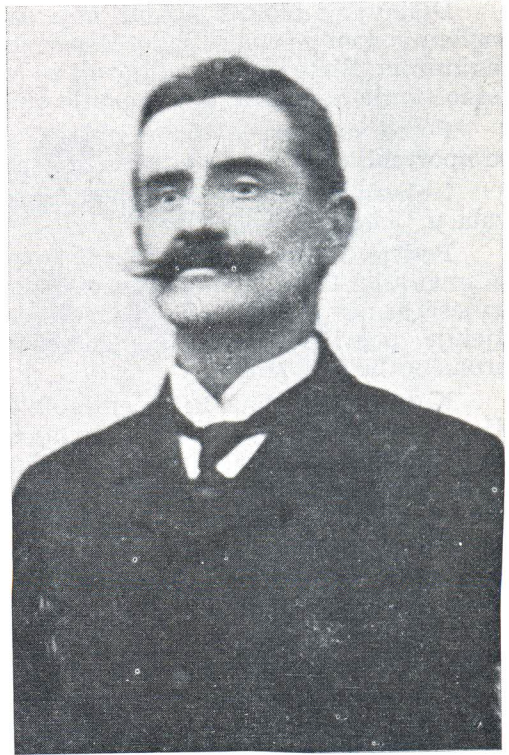
Godina	1903.	1904.	1905.
Broj posjetitelja iz pokrajine	611	864	993
iz drugih pokrajina	35	29	67
iz drugih evropskih drž.	5	5	7
iz drugih strana svijeta	—	3	—
skupa	651	901	1063
muški	476	684	785
ženski	175	217	278
skupa	651	901	1063
manje od 7 dana	96	169	212
preko 7 dana	555	732	851
pomnožio se broj za	142	250	162
umanjio se broj za	—	—	—
Broj otposlanih staklenica min. vode	470	1000	812
Vrsta i količina otposl. proizv. vrela	122	139	117
namješteni	—	—	—
nenamješteni	1	1	1

Zdenko Tončić, sin Kamilov, navodi da je kasnije, za nekoliko godina, broj posjetilaca od 40 narastao na 200 dnevno, da bi god. 1913. dosegao broj 300. Za vrijeme prvog svjetskog rata taj broj se znatno smanjio tako da nije prekoračio 80 posjetilaca na dan.³⁰⁾

Toplice od 1920. do 1945. Nakon smrti Stjepana Nagya 2. veljače 1920. upravu uzima Kamilo Tončić, koji je bio oženjen Piom Nonveiller, nećakinjom Ide i Guelmine, koje su bile vlasnice Toplica. Ida i Guelmina god. 1929. daruju Toplice sestričnima (najstarije sestre Mare) Gemi Krpan ženi Ivana i Piji Tončić ženi Kamila.³¹⁾

Kamilo Tončić rođen je u Zadru 25. listopada 1878, a umro u Splitu 29. 6. 1961. Kako smo spomenuli, projektirao je kupalište u stilu bečke secesije. Pored brige za Toplice pokazao je veliku aktivnost u splitskom kulturnom životu.

Uzevši upravu Toplica Tončić ih nazove »Splitske toplice, mineralno sumporno-radio-jodno-bromno kupalište« Split. Ovaj naziv nas upućuje da nije isticao svoje ime kao Stjepan Nagy.

Stjepan Nagy

Kako je 1918. broj bolesnika počeo rasti s obzirom na završetak rata, a posebno na veliku potražnju za rehabilitaciju ranjenika, Tončić ga je preuređio i proširio na drugu stariju zgradu. Godine 1922. unajmi novoizgrađenu kuću Miotu na današnjoj Vid Morpurgovoj poljani br. 1 u kupališne svrhe za 4 godine. I ovo je dokaz da se kupalište počelo razvijati te da je zanimanje za liječenje u njemu bilo povećano. Ono sada povećava broj postelja i radi cijele godine. Broj bolesnika se povećava godišnje na 1800. Videći sve ovo Kamilo Tončić je držao da će Toplice izaći iz okvira lokalnog značaja. Zbog toga god. 1937. izgradi novu zgradu na temeljima do tada postojećih starih.

Prema podacima Almanaha za god. 1922. bilo je 1800 posjetilaca. Godišnjak o narodnom zdravlju i radu zdravstvenih ustanova za god. 1937. u Beogradu donosi da su Toplice imale 360 posjetilaca a ukupno 3.715 kupanja, a 1938. 451 posjetioca sa 4.202 kupanja.³²⁾ Liječnik je od 1923—1944. bio dr Ante Starčević koji se oženih Zorkom Tončić, kći Kamila.³³⁾

Liječenje mineralnom vodom provodilo se kupanjem, ispiranjem, oblozima i pićem. Kupanje i piće u liječenju su odavno poznati.

Sve do pred drugi svjetski rat voda se prodavala u bocama od 1 litre.³⁴⁾ Listajući po arhivu Toplica naišli smo na pisma datirana poslije drugog svjetskog rata, u kojima neki iz Beča traže da im se pošalje nekoliko litara te vode.³⁵⁾

Djelovanje blatnih kupelji koje se upotrebljavaju zajedno s kupkama toplom vodom veoma je jako. Blatne kupelji djeluju svojom visokom temperaturom. Blato se upotrebljava i za lokalne obloge kod bolesnika čije tjelesno stanje ne dozvoljava kupanje cijeloga tijela.

Pored vode prodavalo se i blato, na kilograme, u svrhu liječenja. Ono se upotrebljavalo tako da bi se zagrijalo i njime oblagalo bolesna mjesta.

Ishlapljivanjem vode dobivala se sumporna sol koja se također prodavala u ljekovite svrhe.

Poslije Cattanija broj bolesti koje se liječe ovom mineralnom vodom se smanjuje. Tako Jakob Gjivanović god. 1905. u navedenom zdravstvenom izvještaju navodi: »Ova je voda veoma ljekovita i nedvojbeno vrlo dobro djeluje, pogrijanom, na hronični reumatizam, neuralgije, skrofule i na hronične bolesti kože«.

Kupališni liječnik P. Selem god. 1903. navodi da osobito s uspjehom liječi »kronične uloge« (reumatizam) zglobova, mišica, ukočenosti zglobova, išijas, neuralgiju, žlijezde skrofulozne i slične bolesti na koži, vanjske rane, kroničnu upalu pokostice, hemoroide, kronične bolesti materice i okolice, rane, teške čireve itd.³⁶⁾

Kupališni liječnik dr Juraj Buić uz ove bolesti još navodi nabreknuće crne džigerice i slezene, kronične bolesti bubrega, mjehura, bolesti očiju, rane, bolesti glave itd.³⁷⁾

Zapaziti je da u popisu što ga je izdalo Ministarstvo narodnog zdravlja u Beogradu 1925.³⁸⁾ donosi da liječi bolesti: katare organa za disanje, (anemiju, hlorozu, nervne bolesti, reumatizam, podagru, metalna trovanja), a da povoljno utječe na rekonvalescencije.

Međutim, almanah za 1936. donosi da liječi nervne bolesti, reumatizam, podagru i metalna trovanja.³⁹⁾

Po D. Miroševiću liječe se vrlo uspješno: sva kronična reumatska oboljenja zglobova i mišica, degenerativne promjene na zglobovima, upale i kljenuti živaca, posljedice ozljede i one iza operacije, ženske bolesti, kronična trovanja živom i olovom, kožne bolesti, katari organa za disanje i opća iznemoglost.⁴⁰⁾

U povijesti Splitskih toplica vlasnici su nastojali da zadrže isključivo pravo iskorištavanja mineralnih izvora koji bi se eventualno pronašli u blizini Toplica.

Tako je već N. Cattani ugovorio sa splitskom Općinom da će se svi izvori na teritoriju današnje Ribarnice i kuće Vidovića sprovesti u toplice (arhiv Splitskih toplica sv. 37).

I kasniji vlasnici pokazuju velik interes da sačuvaju svoje isključivo pravo korištenja na izvore u okolnom zemljištu. Tako 4. prosinca 1929. dolazi do sudskog utvrđivanja prava njihova korištenja. U vezi s tim u Zemljišniku je unesen slijedeći upis: »Na temelju pravomoćne presude 12. prosinca 1924. C I 354/24 Kotarski sud u Splitu označuje se na korist čest. zgrade 2595, 2596, 2507, 25972 i 2600 kao gospodujuće dobro na teret čest. zgr. 2372,2 kao služeće dobro prave dužnosti isključivog primanja kanaliziranja i odvodnjavanja te uopće iskorištavanja svih vrela i žila sumporne vode što se nalaze i protiču ili bi mogli u buduće pronaći se i proteći na služećem dobru, ispred njega i njegovoj nutrini, time da vlasnici

Splitske toplice 1903. (Sumporno jedno kupalište). Fototeka Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture — Split

služećeg dobra neće smjeti da bilo na koji način direktno ili preko trećih osoba za bilo koju svrhu upotrebe, izrabe ili iskoriste žile sumporne vode da ih zatvore ili odvede na koju drugu stranu ili na korist kojeg drugog dobra a da to ne bi bilo opisano gospodajuće dobro. Pred 15. srpnja 1929. br. 165«.

Pored toga unesen je i slijedeći upis: »Na temelju upisa 12. lipnja 1929. br. 33324 bilježnika Kargotića označuje se na korist gosp. čestice zgr. 2595, 2596, 2597/1, 2597/2 a na teret služećeg dobra čest. zgrade 2372/2 vlasnici gospodajućeg dobra čest. zgra. 2595, 2596 i 2597/2 te 2600 a) imati će pravo da pregledaju, ako bi se na kojem mjestu pri kopanju naišlo na sumpornu vodu, b) kada bi se vlasnici služećeg dobra pri gradnji ili inače na svom zemljištu naišli na sumpornu vodu obavezno da pismeno jave preporučeno pismeno vlasnicima gospodajućeg dobra u roku od mjesec dana računajući od dana predaje pisma onim vlasnicima koji bi se tada nalazili u Splitu odvedu vodu na svoje troškove i bez štete vlasnika služećeg dobra, c) u slučaju da se vlasnici gospodajućeg dobra ne bi odazvali pozivu vlasnicima služećeg dobra pripada pravo da vodu zatvore ili odvedu u gradski kanal po svome izboru ali time da ne smiju na koji mu drago način iskoristiti za kupalište sumpornu vodu ili slične svrhe ili ustupiti trećoj osobi«. ⁴¹⁾

Na temelju rješenja od 12. ožujka 1948. I 63/48/8 Splitske toplice su opća narodna imovina pod upravom Ministarstva narodnog zdravlja NR Hrvatske, Uprave kupališta u Zagrebu.

Na temelju rješenja Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu br. 148/20-64 i rješenja Savjeta za kulturu SR Hrvatske od 20/6. 1962. br. 2347/1 Toplice su postale zaštićeni spomenik kulture.

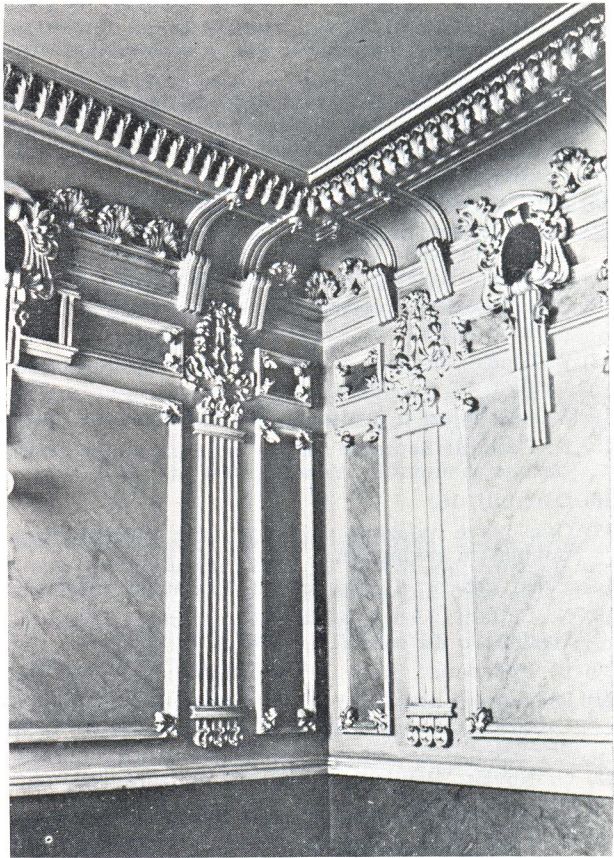
Pored navedenih ostvarenih adaptacija i proširenja kupališta postojali su planovi da se iskorištavanje splitske sumporne vode organizira na posve drugoj osnovi. Tako je među prvima, a možda i prvi prijedlog Vice Andrića, (r. 23. 3. u Trogiru 1793. umro 14. 1. 1866) koji je predlagao izgradnju bazena na na ušću sumporne vode u more. U tu svrhu on je 1846. bio izradio nacrt. ⁴²⁾

Između dva rata izneseno je mišljenje da bi se Toplice uklopile u širu organizaciju splitskog turizma, pa o tome piše Ljubomir Letica: »U Splitu se sada nalazi jedno sumporno kupalište, ali na žalost takovo, da ima za sada jedino lokalno značenje. Split ima sve preduslove da se razvije u prvorazredno veliko mineralno i morsko kupalište«. Letica predlaže da se nova kupališna zgrada podigne na morskoj obali Bačvica ili Firula ili na podnožju Marjana. Tako bi se uz mineralnu vodi iskoristilo more, sunce i navodno Marjan. ⁴³⁾

U novije doba D. Mirošević je predlagao da se palača Bajamonti-Dešković preuredi za potrebe Toplica te da se u sklopu toga u Poljudu kod nalazišta morskog ljekovitog blata izgradi obdanište za reumatičare. ⁴⁴⁾

Još 1908. ⁴⁵⁾ i 1927. ⁴⁶⁾ izneseno je mišljenje da vlasnici nisu imali interesa i nisu se htjeli primiti rizika za skupe i nesigurne pothvate. Danas su izmijenjene prilike pa se poduzima sve da se Toplice razviju. Treba željeti da se i dalje usavršavaju. Možda bi se prostor na kojemu se sada nalazi Ribarnica, kao i trg pred njom, nakon njezina uklanjanja mogao iskoristiti za proširenje Toplica.

Svjesni smo da je ovo samo pokušaj da se osvijetli povijest i problematika Splitskih toplica te da detaljna istraživanja zahtijevaju veći rad. Bit će nam satisfakcija ako se ovaj rad primi kao skroman doprinos rasvjetljavaju problematike Splitskih toplica prilikom 160. godišnjice njihova djelovanja.

Detalj dvorane u Splitskim
toplicama 1903. (Fototeka
RZZSK, Split)

BILJEŠKE

- 1) D. Kečkemet: Stara splitska bolnica, str. 23, Split 1964.
- 2) Navedeni citat je iz monografije o Šporeru, F. Ilešić »Đuro Matija Šporer 1795—1881 — Rad br. 218, str. 214, bilješka 2 — izdanje JAZa 1918.
- 3) F. Ilešić, D. M. Šporer, stranica 181 »Kada je kao đak medicine na putu iz Beča u Italiju došao u Gastein, žalio je da se u njegovoj domovini nitko ne brine da se upotrebi bar priroda to jest toplice npr.: Topusko, Lipik itd.«
- 4) Liječnici su bili slabo plaćeni i u drugim krajevima. Vidi: Zl. Pavletić: J. Pančić, Priroda br. 1/str. 3, 1958.
- 5) Poblize podatke o životu J. M. Šporera iznijeli su:
A. Barac: Hrvatska književnost, knj. I, Zagreb 1954.
M. Živančević i Ivo Frangeš: Povijest hrvatske književnosti, knj. 4, str. 456. Zagreb 1975.
Bio je plodan pisac. Po navedenim autorima službovao je u Karlovcu, Bakru, Splitu, Celovcu, Ljubljani i Rijeci.
- 6) Prema arhivu obitelji M. Tecilazića u Splitu, Duvanjska 3.

- 7) G. Chiudina: Biografija di Maria Selebam de Cattani, Spalato 1884.
Napomena. Po obiteljsko tradiciji Domenik Cattani pripadao je jakobincima, pa je zbog toga morao bježati iz Italije, te je došao u Split 1813.
- 8) M. Krpan: Marija Cattani — prirodoslovka, Priroda br. 3, 1974, str. 95.
(Otac joj je ulio ljubav za prirodu tako da se ona posvetila proučavanju biljnog i životinjskog svijeta okolice Splita. Svojim radom na proučavanju bilja pobudila je interes ondašnjih znanstvenika.)
- 9) Bilješka 6.
- 10) Splitske toplice — Kupalište Split, Dalmacija, Split bez oznake godine, oko 1920.
- 11) Franz Petter, rođen 1788. u Austriji, umro u Kotoru. Boravio je u Splitu od 1826. do umirovljenja 1863. kao profesor na gimnaziji gdje je predavao njemački i krasopis — Slobodna Dalmacija, Kudrjavcev: Mrzovoljni promatrač, 18. ožujka 1978.
- 12) Grga Novak: Povijest Splita, III dio, stranica 400. God. (1822. po izvještaju E. Rehe, okružje Splita ima 126.415 stanovnika).
- 13) Z. Tončić: Mineralno-sumporno-radio-solno-jodno-bromno kupalište u Splitu, Dom i svijet, br. 10, Zagreb 1922.
- 14) Opis se nalazi u arhivu Splitskih toplica, sv. 140.
- 15) N. Cattani: Sopra le acque minerali zolfo-rose-saline, fredde di Spalato. Dissertazione inaugurale, Venezia 1836, str. 24 do kraja.
- 16) O. c. bilj. 15.
- 17) Ove izjave nalazimo u prospektima, naljepnicama boca s mineralnom vodom i u novinskim reklamama.
- 18) Pučki list, br. 7, stranica 58, 3. travnja 1902.
- 19) N. Cattani: Cenni sull'acque minerali, sulfuroso-saline di Spalato in Dalmazia, Nazionale, Zara 8, VIII. 1868.
- 20) D. Kečkemet: Stara splitska bolnica, str. 24, Split 1965.
- 21) Programma del I gimnasio di Spalato dell'anno 1848/50, 1851-52, 1854-55, 1837-58. i 1860-61. (nalazimo N. Cattanija u gimnaziji) Iz Historijskog arhiva Split 1 DS/KG 21—33.
- 22) G. Novak: Povijest Splita, III dio, str. 153.
- 23) Zemljišnik 2596, Splitske toplice.
- 24) I. Rubić: Split i njegova okolica, stranica 18, Split 1930.
- 25) Godine 1902 — 500, a 1821. samo 50 bolesnika.
- 25a) Nevenka Bezić-Božanić: Prilog proučavanju secesije u Splitu, Peristil, Zbornik radova za povijest umjetnosti 8—9, Zagreb 1965-66, str. 175.
- 26) J. Gjivanović: Zdravstveni izvještaj Dalmacije za god. 1903, 1904. i 1905, Zadar 1908.
Napomena: Prema sjećanju sarkofazi su bili upotrebljavani za kupelji prije izgradnje današnje zgrade, a nakon toga su prema don F. Buliću bili rasprodani seljacima koji su ih upotrebljavali kao kamenice za ulje.
»Jodno-sumporno kupalište u Spljetu nalazi se u zgradi između obitavanih kuća (to je kupalište Nagy-Dobrota) odgovara prilično modernim zahtjevima. God. 1903. bila je povrh vrela sagrađena nova kuća na tri poda.
U prizemnim pomještima te zgrade namješteno 5 kabina za prvi, a 10—12 za drugi razred. Oba razreda imaju svaki svoju čekaonicu sa ukusnim sjedalima i sa stolom, na kojem gosti imaju na raspolaganju različite novine.
U svakoj kabini se nalaze kupke od ugladenog cementa, a nad svakom visi za regulisanje topline po jedan toplomjer za kupelj.
Kupke su spojene točcima na ključ sa hladnom i toplom sumpornom vodom. Sumporna voda se grije u ogromnom kotlu, koji sadrži 75 hl, a u nj se slijeva iz vrela pomoću sisaljke na motor, koja također i donša hladnu sumpornu vodu u kabine pomoću debelih olovnih cijevi.
Sumporna je voda sumporna kiselina, koja prema analizi prof. dr Ludwiga u Beču na 10.000 dijelova vode sadrži 316,88 krutih sastavina od kojih 214 spada na kuhinjsku sol a 35 na sumporne soli. Osim toga ova voda sadrži prostor sumporovodika i rastopljenih sulfida, koji bi se morali na samom vrhu ustanoviti, ali pošto bi to ustanovljenje bilo skopčano velikim troškom, vlasnici se na to još nisu odlučili.

Sumporno blato koje su vlasnici počeli upotrebljavati nije nego talog istog vrela koji vade iz dotičnoga 1½ m visokog i 1 m dubokog kanala uklesanog u živcu kamenu.

Pretečak se sumporne vode izlijeva u općinski javni kanoa, koji leži ½ m niže i ističe u more.

Kupalište ima svog liječnika koji svaki dan na određene sate ordinira i nadzire odredbu liječničkih naredaba.

Na prvom podu nove zgrade ima 7 soba za goste, koji žele stanovati u kupalištu.

Vlasnici namjeravaju za siromašnije slojeve pučanstva, dati napraviti jedan bazen za opće kupelji.

Ova je voda veoma ljekovita i nedvojbena vrlo dobro djeluje kupanje ovom vodom pogrijanom na hronične reumatizme, neuralgije, skrofule i hronične bolesti kože.

27) Kao bilj. br. 17.

28) S. Nagy: Stimmen der Fachliteratur und der Presse und Atteste über die Heilwirkungen des Mineral-Schwefel-Salinen-Jod-Bromwasser der Thermalquelle Nagy comp, bez oznake mjesta 1910.

29) O. c. bilj. br. 28.

30) O. c. bilj. 13.

31) Darivanje je bilo izvršeno pod uvjetom smrti darovateljice. Ovaj je uvjet ukinut rješenjem Višeg zemaljskog suda u Splitu god. 1930, pa su navedene postale vlasnice, time da je darovateljicama priznato pravo doživotnog plodouživanja darovanog ovog dijela imovine.

Po spisu bilježnika Kargotića od 31. prosinca 1929, a nalazi se u Historijskom arhivu u Splitu NS-LXXIX/62a.

32) Iz različitih statističkih podataka proizlazi da oni nisu pouzdani, a to zbog toga što vlasnici nisu davali točne podatke.

33) Prije dra A. Starčevića za kratko vrijeme nije bilo liječnika, pa su negodovali i bolesnici i splitska Općina, prema pričanju starijih Splićana.

34) Kako se proučavanjem bavio dr N. Cattani pretpostaviti je da je on prvi uveo metodu liječenja pićem, vidi bilj. br. 10.

35) Napomena: Etikete na staklenkama imale su uobičajene upute među kojima je za vrijeme S. Nagya bila utisnuta i njegova slika.

Nagy je osobito propagirao piće mineralne vode u svrhu liječenja. To se još i danas kod starijih ljudi može čuti, a tko bi ga posjetio bio je počašćen mineralnom vodom koja mu je stalno bila na stolu. Smatrao je velikom uvredom ako bi netko odbio da se napije te vode koja nije bila ukusna.

Tekst etiketâ do 1918. bio je na hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku.

36) Letak prigodom otvorenja Toplica donosi upute, a potpisan je dr Selem.

37) Iz Pučkog lista od 13. kolovoza 1903.

38) D. J. Deroka: Vodj za ljekovita kupališta, klimatska mesta, mineralne vode, kupališta i lečilišta u kr. SHS, Beograd 1925.

39) L. Nenadović: Banje, morska klimatska mesta u Jugoslaviji, str. 360, Beograd 1936.

40) Dr D. Mirošević: Split prirodno lječilište, Dalmacijaturist, 1973.

41) Prema podacima iz Zemljišnika.

42) Njegovi planovi čuvaju se u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Splitu.

43) Lj. Letica: »Split kao mineralna banja«, Novo doba, 8. II 1927.

44) D. Mirošević, o. c. bilj. 40.

45) O. c. bilj. 26.

46) O. c. bilj. 43.